

Online Echo Chamber and First-Time Voters in the 2019 Thai General Election****

Pirongrong Ramosoota*

Pimonpan Chainan**

Viroj Suttisima***

Abstract

The research objectives are as follows: 1) to explore echo chamber effects on first-time voters' online political communication during the 2019 General Election, 2) to study the relationship between online echo chamber and political attitudes, and 3) analyze contributory factors to the phenomenon of echo chambers. Mixed methods are employed. The findings are that certain ideas and sets of information have been reinforced and disseminated widely through reproduction and support in polarized groups. Some methods yield findings suggesting the "filter bubbles" phenomenon or algorithmic filtering based on user preferences. Furthermore, the presence of echo chamber condition is found to have statistically significant relationship to users' political attitudes, resulting in the creation of "thought landscape" surrounding each individual. These elements together with the technological factors and social group formation have direct bearings on the creation of "terrains of thoughts" which is a pre-condition for echo chamber phenomenon. In addition, the following factors are found to directly contribute to the formation of echo chambers: 1) the algorithmic filtering which creates the filter bubbles, 2) users' exposure to political news and information, 3) political attitudes and the related political context, and 4) social networks and political participation as manifested in social media.

Keywords: *echo chamber, filter bubbles, social media, political participation, first-time voters, big data, 2019 Thai General Election*

*Corresponding author: Professor, Ph.D, Department of Journalism, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330. E-mail: Pirongrong.r@gmail.com

**Lecturer, Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University, Huay Kaew Road, Muang District, Chiang Mai 50200. E-mail: pin_pimonpan@hotmail.com

***Lecturer, School of Communication Arts, Bangkok University, Phaholyothin Road, Klong Nueng, Klong Luang, Pathumthani 12120. E-mail: viroj352@hotmail.com

****This article was based on a research project "Online Echo Chamber and First-Time Voters in the 2019 General Election". The project has received funding from Thailand Science Research and Innovation (TSRI).

Received April 5, 2021; Revised June 1, 2021; Accepted June 20, 2022

ห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์กับผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562****

พิรงรอง รามสูต*

พิมลพรรณ ไชยนันท์**

วิโรจน์ สุทธิสีมา***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนจากการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ของผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก ในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะของห้องแห่งเสียงสะท้อนในพื้นที่ออนไลน์กับทัศนคติทางการเมือง 3) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน โดยใช้ทฤษฎีวิจัย การศึกษาพบว่าองค์ประกอบหนึ่งของห้องแห่งเสียงสะท้อนในแง่ข้อมูลหรือชุดความคิดหลักหนึ่ง ๆ ได้รับการต่อยอดและกระจายออกไปผ่านการทำซ้ำและการสนับสนุนในกลุ่มแบ่งขั้ว ส่วนลักษณะการกลั่นกรองและคัดสรรข้อมูลโดยระบบอัลกอริทึมพบในบางวิธีศึกษา ขณะเดียวกัน ภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของบุคคล ซึ่งสร้างภูมิทัศน์ทางความคิดรายรอบแต่ละบุคคลเอาไว้ เมื่อผนวกกับประเด็นเรื่องปัจจัยทางเทคโนโลยีและการรวมกลุ่มสังคมจะทำให้เกิดการสร้าง “พื้นที่ทางความคิด” ขึ้นมา สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนในการวิจัยนี้ ได้แก่ 1) อัลกอริทึมสร้างภาวะฟองสบู่ตัวกรอง 2) แนวทางในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของผู้ใช้ออนไลน์ 3) ทัศนคติทางการเมืองและบริบท/สถานการณ์แวดล้อมทางการเมือง และ 4) รูปแบบเครือข่ายทางการเมืองที่มีส่วนร่วมในพื้นที่ออนไลน์

คำสำคัญ: ห้องแห่งเสียงสะท้อน, ฟองสบู่ตัวกรอง, สื่อสังคมออนไลน์, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งครั้งแรก, ข้อมูลมหัต, การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

*ผู้รับผิดชอบบทความ: ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล pirongrong.r@gmail.com

**อาจารย์ประจำ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 อีเมล pin_pimonpan@hotmail.com

***อาจารย์ประจำ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ หมู่ 5 ถนนพหลโยธิน ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120 อีเมล viroj352@hotmail.com

****บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์กับผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปี 2562

ได้รับบทความ 5 เมษายน 2564; แก้ไขปรับปรุง 1 มิถุนายน 2564; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 20 มิถุนายน 2565

บทนำ

“ห้องแห่งเสียงสะท้อน” หรือ echo chamber เป็นแนวคิดสำคัญที่มักถูกนำไปใช้วิเคราะห์การสื่อสารในยุคสังคมออนไลน์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้ใช้ประกอบกับระบบทางเทคโนโลยีทำการกลั่นกรองเนื้อหาที่เปิดรับตลอดจนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องให้อยู่ในวงล้อมของคน ที่คิดเหมือนกัน นำไปสู่การตอกย้ำของความคิด ตลอดจนอคติใดๆ ที่มีร่วมกับคนในกลุ่ม รวมถึงการสร้างกลุ่มแบ่งขั้วที่สามารถพัฒนาไปสู่พฤติกรรมสุดโต่งจนถึงการแตกแยกของคนในสังคม

ในทัศนะของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองและการสื่อสารในบริบทออนไลน์ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นภาวะคุกคามที่สำคัญมากต่อเสรีภาพในการแสดงออกและประชาธิปไตย เนื่องจากสามารถนำไปสู่ผลในภาพรวมของการสื่อสารที่กระแสของเนื้อหาขาดความสมดุลและเที่ยงธรรม เมื่อผู้ใช้เปิดรับและมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดอคติในการรับรู้และกระบวนการคิด โดยจะเลือกเชื่อและประมวลผลเฉพาะข้อมูลที่ยืนยันความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง เมื่อสาธารณชนไม่สามารถเป็นพลเมืองที่รู้แจ้งทางข้อมูลข่าวสาร การตัดสินใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะถูกกระทบไปด้วย เพราะไม่อยู่บนฐานของการเปิดกว้างและความหลากหลายทางความคิด ทำให้ระบอบประชาธิปไตยบิดเบี้ยวไป (Sunstein 2007, 105-106)

อย่างไรก็ดี นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งกลับมองว่าห้องแห่งเสียงสะท้อนอาจเป็นเพียงมายาคติ และสื่อสังคมออนไลน์ไม่ได้กำลังสร้างนิเวศวิทยาทางข่าวสารในลักษณะที่นักวิชาการกลุ่มแรกตั้งข้อสังเกตเสมอไป นักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าภาวะของการคัดสรรและกลั่นกรองข่าวสารเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมีข้อมูลข่าวสารมากมายมหาศาล

บนพื้นที่ออนไลน์ ผู้ใช้คนหนึ่ง ๆ ย่อมไม่สามารถกลั่นกรองได้ทั้งหมด แนวโน้มที่จะเปิดรับหรือเข้าถึงเนื้อหาแบบเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งเป็นไปได้สูง แต่ก็ไม่ได้แปลว่าผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์จะไม่เข้าไปดูเนื้อหาจากแหล่งที่มีความคิดเห็นในข้างตรงข้ามเลย

ข้อมูลจากศูนย์วิจัยพีว (Pew Research Center) กรุงวอชิงตัน ดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เก็บข้อมูลจากผู้ใช้ออนไลน์ ที่เป็นผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีใน ค.ศ. 2016 สนับสนุนข้อสังเกตนี้ด้วยข้อค้นพบที่ว่าผู้ใช้ออนไลน์ส่วนใหญ่ได้พบเห็นความคิดเห็นจากหลากหลายมุมมองทางการเมืองในฟีด (feed) ของสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ และจากงานวิจัยที่คล้ายคลึงกันซึ่งเก็บข้อมูลในประเทศอังกฤษก็พบว่า มีเพียงร้อยละ 8 ของผู้ใช้ออนไลน์ที่ขาดความหลากหลายในแหล่งข้อมูลทางการเมือง และเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการสร้างห้องแห่งเสียงสะท้อน (Robson 2018)

ในบริบทสังคมไทยที่การเลือกตั้งทั่วไปทางหยาบมานานหลายปี การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 นับเป็นหมุดหมายสำคัญของกระบวนการประชาธิปไตยที่ถูกเว้นวรรคมากระยะหนึ่ง จากข้อมูลของสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยสรุปจำนวนรวมผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2562 (คือผู้ที่เกิดก่อนวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2544) มีทั้งสิ้น 51,564,284 คน (Matichon Online 2018) หากพิจารณาว่าการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 ถูกตัดสินให้ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้งครั้งสุดท้ายจึงนับได้ว่าเป็นเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งจะเท่ากับว่ามีผู้ที่ยังไม่เคยใช้สิทธิเลือกตั้ง มีประมาณ 6.8 ล้านคน ถือเป็นประมาณร้อยละ 13 ของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงทั้งหมด หรือเท่ากับจำนวนที่นั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(ส.ส.) 86 ที่นั่ง จากจำนวนที่นั่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ทั้งหมด 500 ที่นั่ง ตามที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 กำหนดไว้ นอกจากนี้จะเป็นตัวเลขที่มีนัยยะสำคัญในเชิงสัดส่วนแล้ว กลุ่มเจ้าของคะแนนเสียงหน้าใหม่นี้ ยังถือเป็นกลุ่มพลเมืองที่มีน้ำหนักพอสมควรในแง่ที่จะชี้ทิศทางการเมือง ซึ่งมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเป็นทวีคูณในยุคหลังการปกครองโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติซึ่งมีชื่อย่อว่า คสช. และหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560

ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งกลุ่มใหม่นี้ยังจัดอยู่ในพื้นที่ของชาวดิจิทัลโดยกำเนิด (digital native) หมายถึง คนที่มีอายุระหว่าง 10-29 ปี ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต และมีการสังสมประสบการณ์ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ทั้งในแง่การบริโภค การเข้าถึงข้อมูลความรู้ การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และสันตนาการ จึงพออนุมานได้ว่าการเรียนรู้และสื่อสารทางการเมืองของคนกลุ่มนี้จะอยู่ในโลกออนไลน์เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยที่รวบรวมและประมวลโดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ. หรือ Electronic Transactions Development Agency: ETDA) ที่พบว่ากลุ่มเจนเอชเอ็น Y (อายุระหว่าง 18-37 ปี) และเจนเอชเอ็น Z (อายุน้อยกว่า 18 ปี) เป็นกลุ่มที่ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างเข้มข้นมากที่สุด กล่าวคือใช้อินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ เฉลี่ยในวันทำงานมากกว่าวันละ 10 ชั่วโมง และในวันหยุดมากกว่าวันละ 11 ชั่วโมง (The Standard Team 2018)

เหล่านี้จึงเป็นที่มาของการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรม ระบบคิด รูปแบบ และพลวัตของการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ของผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก โดยอาศัยบริบทในช่วงของการเลือกตั้ง

ทั่วไป พ.ศ. 2562 เป็นกรอบสำคัญในการศึกษาควบคู่กับแนวคิดห้องแห่งเสียงสะท้อน เพื่อจะได้เห็นถึงแนวโน้มที่สำคัญสำหรับสังคมไทยในการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ภายใต้บริบทแวดล้อมทางเทคโนโลยีและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนจากการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ของผู้ออกเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะของห้องแห่งเสียงสะท้อนในพื้นที่ออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองของผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

วรรณกรรมวิเคราะห์

“ห้องแห่งเสียงสะท้อน” คือสถานการณ์ที่คนเปิดรับเฉพาะความคิดเห็นที่ตรงกับความคิดเห็นของตน คนจะได้ยินแต่เสียงตัวเองหรือเสียงของฝั่งตัวเองที่สะท้อนกลับไปมาภายในห้อง ข้อมูลและความเชื่อถูกเสริมแรงและขยายให้ดังยิ่งขึ้นผ่านการสื่อสารและผลิตซ้ำภายในระบบปิด โดยผู้ที่อยู่ในห้องแห่งเสียงสะท้อนจะแสวงหาเฉพาะข้อมูลที่ตอกย้ำความคิดเห็นดั้งเดิมของตน ซึ่งอาจเป็นการเอนเอียงหรืออคติเพื่อยืนยันความเชื่อของตัวเอง (confirmation bias) โดยไม่รู้ตัว และพฤติกรรมนี้อาจนำไปสู่การแบ่งขั้วทางสังคมและการเมืองหรือแนวคิดสุดโต่งได้

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดห้องแห่งเสียงสะท้อน (echo chamber) แสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์/ภาวะดังกล่าวเกิดจากปัจจัยหลัก 2 ด้านที่ทำงานร่วมกัน ในด้านหนึ่งอธิบายว่าแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์อาศัยกลไกการเรียนรู้ของปัญญาประดิษฐ์ (machine learning algorithm) เป็นตัวกรองและนำเสนอ/ชี้แนะข้อมูลในลักษณะเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้ใช้แต่ละคนโดยอิงตามพฤติกรรมการใช้และการเลือกสร้างเครือข่ายสังคมของตน ระบบจึงมีแนวโน้มที่จะป้อนให้เฉพาะข้อมูลที่ตรงและตอกย้ำความคิดหรือความเชื่อที่มีอยู่เดิม มากกว่าจะป้อนสิ่งที่แตกต่างหรือขัดแย้งออกไป จึงเหมือนเป็นการสร้าง “ฟองสบู่ตัวกรอง” (filter bubbles) ให้ผู้ใช้ (Pariser 2011, 10)

กลไกทางจิตวิทยาของผู้ใช้เป็นปัจจัยอีกด้านหนึ่งที่ส่งผลต่อการเกิดภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน ข้อมูลจากงานศึกษาเชิงวิชาการในประเด็นเรื่อง แนวคิดเรื่อง “การเลือกเปิดรับ” (selective exposure) ซึ่งก่อตัวขึ้นมาจากการศึกษาที่ใช้ทฤษฎี “การไม่ลงรอยทางความคิด” (cognitive dissonance) ของ Leon Festinger (1957) ที่เบื้องต้นอธิบายว่า “การเลือกรับข้อมูลจากคนที่คิดเหมือนกัน (like-minded) จะช่วยลดความไม่ลงรอยทางความคิดหรือความรู้สึกไม่พึงปรารถนาที่เกิดจากความขัดแย้งในความคิดได้” กล่าวคือเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างชุดความคิดที่มีกับข้อมูลที่เปิดรับ คนเราจะเกิดความอึดอัดใจและใช้การเลือกเปิดรับเป็นเหมือนเครื่องมือหนึ่งในการรับมือกับความรู้สึกนั้น (Festinger 1957, 2-3) อินเทอร์เน็ตรมีคุณลักษณะที่เอื้อให้คนสามารถพบกับคนที่คิดเหมือนกัน (like-minded) และก่อตัวเป็นกลุ่มก้อนในลักษณะชุมชนที่มีอุดมการณ์ร่วมกันได้ไม่ยาก แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลกันก็ตาม ซึ่งการก่อตัวในลักษณะนี้อาจนำไปสู่การแบ่งขั้วทาง

ความคิดหรือความเคลื่อนไหวตามขั้วทางความคิดได้ (Van Alstyne and Brynjolfsson 1997, 3-5) งานวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาพฤติกรรมกระแสข่าวการเมืองของประชาชนพบว่าประชากรในการทดลองส่วนใหญ่เลือกที่จะเสพข่าวการเมืองจากแหล่งข่าวที่สอดคล้องกับความคิดเห็นทางการเมืองของตน (Garrett 2009; Iyengar and Hahn 2009, 25-33; Munson and Resnick 2010, 1462-1465) อย่างไรก็ตามจากการทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าทฤษฎีของ Festinger ไม่ได้เป็นแนวคิดเดียวที่สามารถใช้อธิบายเรื่องการเลือกเปิดรับได้ เนื่องจากมีงานวิจัยที่ใช้แนวคิดหรือทฤษฎีอื่นเพื่ออธิบายการเลือกเปิดรับ ดังนี้

1. แนวคิดที่อธิบายว่าการเลือกเปิดรับเป็นผลมาจากการมุ่งหาข้อมูลที่สอดคล้องกับชุดความคิดความเชื่อของตน (seeking of supportive information)
2. แนวคิดที่อธิบายว่าการเลือกเปิดรับเกิดเพราะใช้ความพยายามคติน้อยกว่าการเปิดรับข้อมูลที่ขัดกับชุดความคิดที่มี
3. แนวคิดที่อธิบายว่าอารมณ์ความรู้สึกมีผลต่อการหาข้อมูลและการเลือกเปิดรับ
4. แนวคิดที่อธิบายว่าการเลือกเปิดรับขึ้นอยู่กับการตัดสินใจคุณภาพข้อมูลจากความเชื่อ โดยมีตัวอย่างผลการศึกษาที่ระบุว่าคนเรามักเชื่อว่าข้อมูลจากคนที่คิดเหมือนกัน (like-minded information) จะเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือและมีคุณภาพสูง (Stroud 2017)

นอกจากสองปัจจัยหลักข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยย่อยอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดห้องแห่งเสียงสะท้อนอยู่อีก เช่น บริบทสังคมหรือบริบทการสื่อสารที่มีการแบ่งขั้วทางการเมือง (political polarization) เป็นต้น ในแง่ของผลที่ตามมาจากปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียง

สะท้อน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าการมีอยู่ของห้องแห่งเสียงสะท้อนอาจนำไปสู่ความเสี่ยงของการสร้างกลุ่มแบ่งขั้ว (group polarization) ซึ่งอาจก่อให้เกิดกระแสการไหลเวียนของข้อมูลที่ขาดความน่าเชื่อถือและความสมดุลในกลุ่มแบ่งขั้ว อันจะนำไปสู่การรับรู้ทางสังคมที่บิดเบือนและอคติในระยะยาวจะกระทบการตัดสินใจทางการเมืองและความเป็นประชาธิปไตยในภาพกว้างของสังคม

เนื่องจากจุดเน้นของงานวิจัยเรื่องนี้อยู่ที่การสื่อสารทางการเมืองในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด/ทฤษฎีการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (social network analysis) ที่เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างตัวกระทำและการกระทำทางสังคมภายในเครือข่าย จึงจะช่วยให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างภาพแสดงผลการวิเคราะห์ในรูปแบบกราฟที่ประกอบสร้างจากการเชื่อมต่อทั้งหมดของผู้ใช้ จุดเชื่อมต่อ (node) ในสื่อสังคมออนไลน์ที่อยู่ใกล้ข้อมูลจะสามารถแสดงให้เห็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบมีทิศทางและสะท้อนให้เห็นการถูกดึงดูดเข้าหาขั้วเดียวกันหรือการก่อตัวของกลุ่มเครือข่ายย่อยหากมีภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนในเครือข่าย

ส่วนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์จากข้อมูลมหัต (big data) แสดงให้เห็นทั้งคุณูปการเชิงระเบียบวิธีวิจัยที่สามารถเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในแบบที่สามารถอุดช่องโหว่ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ข้อมูลที่ได้จากการรายงานตนเอง (self-report) ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาด้วยวิธีการดั้งเดิมอย่างการสำรวจหรือการทดลอง

จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทวิตเตอร์ (Twitter) ในบริบทการสื่อสารการเมืองประเทศไทย แสดงให้เห็นว่าในสังคมไทย ทวิตเตอร์เป็นที่นิยมในกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นชาวดิจิทัลโดยกำเนิด ซึ่งตรงกับกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก โดยการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทยแสดงให้เห็นว่าสื่อออนไลน์เป็นหนึ่งในช่องทางที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองและมีบทบาทในการหล่อหลอมและกล่อมเกลางานการเมือง รวมไปถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนไทยด้วย

อย่างไรก็ตามดังที่กล่าวไปแล้ว วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับห้องแห่งเสียงสะท้อนก็แตกออกเป็นสองมุมมองที่ด้านหนึ่งเชื่อและแสดงความกังวลว่าการเกิดปรากฏการณ์นี้อาจเป็นภัยคุกคามต่อเสรีภาพการแสดงออกและความเป็นประชาธิปไตยในสังคม ส่วนอีกมุมมองหนึ่งเชื่อว่าปรากฏการณ์นี้เป็นเพียงมายาคติหรือไม่ก็เห็นต่างว่าพื้นที่การสื่อสารในโลกออนไลน์เป็นสนามแห่งการโต้ตอบ/โต้แย้งทางความคิดเห็นมากกว่าจะเป็นห้องแห่งเสียงสะท้อน เมื่อพิจารณาร่วมกับมุมมองทางทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนก็จะแบ่งได้เป็นสองแนวทางเช่นกัน คือ มุมมองที่เน้นไปที่ความฉับพลันและการขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะการเมืองแบบสถาบัน ขณะที่อีกมุมมองกลับเห็นว่าคนรุ่นใหม่ได้มีการเคลื่อนย้ายที่ทางของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไปสู่พื้นที่ออนไลน์ซึ่งไม่ได้อยู่แยกขาดเป็นคู่ขนานกับโลกแห่งความเป็นจริง แต่กลับเชื่อมโยงผูกพัน และต่อยอดส่งเสริมซึ่งกันและกันแบบไร้ตะเข็บ (Loader, Vromen and Xenos 2014, 143) และในพื้นที่ออนไลน์นี้ คนรุ่นใหม่ได้มีการให้นิยามตลอดจนกำหนด

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะใหม่ ที่ต่างจากการมีส่วนร่วมในยุคหรือรุ่นก่อนไปอย่าง พลิกโฉม

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยให้ครอบคลุมวิธีการวิจัย ขั้นตอนการวิจัยและวิธีการวิจัย ในลักษณะของพหุวิธีวิจัย รวมทั้งสิ้น 4 วิธีการดังต่อไปนี้

1. **การสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม** กลุ่มตัวอย่างของการสำรวจ คือ กลุ่มผู้ที่มีอายุ 18-25 ปี ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรก โดยกำหนดพื้นที่ในการเก็บข้อมูลครอบคลุม 4 ภูมิภาค ภูมิภาคละ 2 จังหวัด รวมเป็น 8 พื้นที่ จำนวนทั้งหมด 3,286 ตัวอย่าง การเก็บข้อมูลดำเนินการผ่านผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ และทำการเก็บข้อมูลผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยใช้ลิงก์และ QR Code ที่แยกจากกันในแต่ละพื้นที่และกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามผ่าน Google Form

2. **การสนทนากลุ่ม** ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม คือ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรกใน 8 พื้นที่ (ตามพื้นที่ของการเก็บข้อมูลจากการสำรวจ) โดยจัดการสนทนากลุ่มพื้นที่ละ 1 กลุ่ม กลุ่มละ 8-12 คน มีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่มีความคิดเห็นทางการเมืองที่ชัดเจนและมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างตื่นตัว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในเชิงลึกที่สะท้อนถึงทัศนคติ ความคิดเห็น พฤติกรรม ตลอดจนประสบการณ์ตรงของการสื่อสารการเมืองในบริบทการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2562 ที่มีรายละเอียดในเบื้องต้นมากขึ้น

3. **การทดลองติดตามและมีปฏิสัมพันธ์กับเพจเฟซบุ๊กเพื่อศึกษาภาวะฟองสบู่ตัวกรองทางการเมือง** เพื่อทดสอบว่าอัลกอริทึมของเฟซบุ๊ก (Facebook) ส่งผลต่อสิ่งที่ผู้ใช้จะได้พบเห็นบนนิวส์ฟีด (News Feed) ในลักษณะของฟองสบู่ตัวกรองหรือไม่ โดยมีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่าผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับข้อมูลแตกต่างกันตามความสนใจจำลองที่สร้างขึ้นในการทดลอง โดยให้ผู้เข้าร่วมการทดลอง 19 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 4-6 คน แต่ละคนใช้ชื่อสมมติ ผู้วิจัยกำหนดให้แต่ละกลุ่มให้ติดตามเพจ (Page) ที่กำหนดซึ่งสะท้อนแนวคิดทางการเมืองในแนวทางต่างกัน โดยก่อนทำการทดลอง ผู้เข้าร่วมจะบันทึกข้อมูลของตนเอง พฤติกรรม ความรู้ และทัศนคติทางการเมือง จากนั้นเมื่อเข้าร่วมทดลองจะมีปฏิสัมพันธ์ในเพจการเมืองและบันทึกพฤติกรรมกับความรู้สึกและความคิดเห็นของตนเอง

เพจทางการเมืองมีทั้งสิ้น 4 กลุ่ม คือ

1. **เพจแนวอนุรักษ์นิยม** มีทัศนคติสนับสนุนกลุ่มอำนาจเก่าในสังคม ไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่จะลดอำนาจกลุ่มเดิม เช่น องค์การเก็บขยะแผ่นดิน, พรรคพลังประชารัฐ

2. **เพจแนวเสรีนิยม** มีทัศนคติสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและผู้เล่นหน้าใหม่ทางการเมือง เน้นกระจายโอกาสและความเท่าเทียม รวมถึงท้าทายการผูกขาดอำนาจ เช่น ไข่แมวX, รวมาวาทกรรมสลิมอกหัก

3. **เพจแนวระบอบไม่ได้** แม้จะมีเนื้อหาพาดพิงการเมือง แต่ไม่ได้เป็นเพจเพื่อการเมืองโดยเฉพาะและไม่สามารถระบุอุดมการณ์ได้ชัดเจน เช่น อีเจ๊บบเลียบด่วน, Drama-addict

4. เพจแนวกลาง ๆ นำเสนอความคิดเห็นกลาง ๆ ทางการเมือง ไม่ได้สนับสนุนข้อใดชัดเจน เน้นการเป็นพื้นที่ตรงกลางที่สะท้อนความหลากหลาย เช่น The People, ThaiPublica

4. การวิเคราะห์ปิกดาต้าและเครือข่ายสังคมของกลุ่มผู้เลือกตั้งครั้งแรกบนทวิตเตอร์

คณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลผ่าน Twitter Search API¹ จากข้อมูลการแลกเปลี่ยนสื่อสารทางการเมืองบนทวิตเตอร์ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มไมโครบล็อกกิ้งสำคัญและเป็นที่นิยมใช้ของเยาวชนคนรุ่นใหม่ โดยใช้กรอบเวลาช่วง 1 เดือน ก่อนและหลังการเลือกตั้ง (24 กุมภาพันธ์-24 เมษายน พ.ศ. 2562) โดยการสุ่มเลือกบัญชีผู้ใช้ด้วยการคัดกรองผ่านแฮชแท็ก (hashtag) ที่เกี่ยวข้องกับ การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 บนเครือข่ายทวิตเตอร์ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา ครอบคลุมถึงกิจกรรมการสื่อสารต่อไปนี้ คือ การรีทวีต (retweet) การกล่าวถึง (mention) การตอบกลับ (reply) และการติดตาม (following/follower) และได้ใช้ Gephi² ในการสร้างภาพกราฟข้อมูลแสดงผลการวิเคราะห์ (visualization) เพื่อตอบสนองตามต่อไปนี้

1. เครือข่ายการสื่อสารที่ทำการศึกษาสะท้อนความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีแนวโน้มแสวงหาหรือถูกดึงดูดโดยกลุ่มที่คิดเหมือนกับตนเอง (homophily) มากกว่าลักษณะของเวทีเปิดทางความคิดที่แบ่งขั้วกัน (forum)

2. ความถี่ของจุดเชื่อมโยงระหว่างผู้ใช้ที่มีข้อความคิดเดียวกันสูง (อนุรักษนิยม – อนุรักษนิยม, เสรีนิยม – เสรีนิยม) ปรากฏชัดเจนมากกว่าความถี่ของจุดเชื่อมโยงระหว่างผู้ใช้ที่มีข้อความคิดต่างกันต่ำ (อนุรักษนิยม – เสรีนิยม, อนุรักษนิยม – กลาง ๆ, เสรีนิยม – กลาง ๆ)

3. จุดเชื่อมโยง (node) ที่มีอิทธิพลต่อการก่อตัวของเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นตัวแทนของผู้มีลักษณะเป็นผู้นำทางความคิดในโลกออฟไลน์มากกว่าการเป็นผู้นำทางความคิดในโลกออนไลน์เท่านั้น

¹ API หรือ Application Programming Interfaces หมายถึง แอปพลิเคชันที่เปิดเป็นช่องทางการเข้าถึง (access) ข้อมูลในแพลตฟอร์มทวิตเตอร์ (Twitter data) ทั้งแบบทั่วไป (default) ที่สามารถเข้าถึงได้เลย เนื่องจากผู้ใช้เปิดเป็นสาธารณะ (share publicly) และ/หรือแบบเป็นส่วนตัว (non-public Twitter information) อาทิ ข้อความส่วนตัว (direct message) ที่ต้องได้รับอนุญาตก่อน โดยหลักการ API เป็นช่องทางที่โปรแกรมคอมพิวเตอร์ใช้สื่อสารกัน (talk) เพื่อขอ (request) และนำส่ง (deliver) ข้อมูล ซึ่งมีการเปิดให้สามารถเรียกข้อมูลจาก “จุดปลายทาง” (endpoint) หรือที่อยู่ที่อยู่สอดคล้องกับชนิดข้อมูลที่เปิดให้เข้าถึง (ทำงานเหมือนหมายเลขโทรศัพท์ที่ใช้ระบุเฉพาะเจาะจงแต่ละเครื่อง) ที่มา: <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/twitter-api>

² Gephi เป็นโปรแกรม “โอเพ่นซอร์ส” (open-source software) หรือฟรีซอฟต์แวร์ที่เปิดเสรีสำหรับผู้สนใจ โดยเป็นโปรแกรมที่ใช้วิเคราะห์ (network analysis) รวมถึงสร้างและแสดงภาพเครือข่าย (network visualization) อันจะเป็นการเอื้อให้เห็นรูปแบบ (pattern) แนวโน้มหรือทิศทาง (trend) ชี้ให้เห็นสิ่งผิดปกติหรือจุดที่แตกต่าง (outlier) และช่วยในการเล่าเรื่องนำเสนอข้อมูลด้วยภาพกราฟ ที่มา: <https://gephi.org>

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากคำถามวิจัยทั้ง 3 ข้อ มีดังต่อไปนี้

คำถามวิจัยข้อที่ 1: การสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ของผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก มีองค์ประกอบของภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนหรือไม่ เพียงไร ในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

ตามนิยามศัพท์ที่ได้กำหนดไว้ในงานวิจัยนี้ สามารถแยกองค์ประกอบของภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน และผลการค้นพบในแต่ละองค์ประกอบอันเกี่ยวข้องกับ การสื่อสารทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ของผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก ให้เห็นตามระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้โดยสรุป ตามตารางต่อไปนี้

องค์ประกอบของภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน	การสำรวจด้วยแบบสอบถาม	การสนทนากลุ่ม	การทดลองติดตามและมีปฏิสัมพันธ์กับเพจการเมืองบนเฟซบุ๊ก	การวิเคราะห์ข้อมูลบิกดาต้าและวิเคราะห์เครือข่ายสังคม
ระบบการสื่อสารแบบปิด ที่ไม่ให้ความคิดที่ขัดแย้งกับข้อมูลหรือชุดความคิดหลักเข้ามาหรือดำรงอยู่ได้				
ข้อมูลหรือชุดความคิดหลักหนึ่ง ๆ ได้รับการตอกย้ำและขยายให้กว้างขวางขึ้นผ่านการทำซ้ำและสนับสนุนในกลุ่มแบ่งขั้วหรือเครือข่ายแบบแบ่งขั้ว	●	●	●	●
การมีบ่อรวมของข้อมูลและข้อถกเถียงที่จำกัดในกลุ่มแบ่งขั้วหรือเครือข่ายแบบแบ่งขั้ว		●	●	
ผู้สนับสนุนข้อมูลหรือชุดความคิดที่เป็นเสียงข้างน้อย มักจะเจ็บบเสียงไม่แสดงออกเพราะแรงกดดันที่จะไม่ถูกยอมรับหรือการถูกโดดเดี่ยวทางสังคม		●	●	

องค์ประกอบของภาวะ ห้องแห่งเสียงสะท้อน	การสำรวจด้วย แบบสอบถาม	การสนทนากลุ่ม	การทดลอง ติดตามและมี ปฏิสัมพันธ์กับเพจ การเมืองบนเฟซบุ๊ก	การวิเคราะห์ ข้อมูลบิกดาต้า และวิเคราะห์ เครือข่ายสังคม
การกลั่นกรองและการคัดสรร ข้อมูลโดยระบบอัลกอริทึม ที่พิจารณาจากแบบแผน ของการใช้ที่ผ่านมา รวมถึง ลักษณะร่วมกันของผู้ใช้ใน เครือข่าย		●	●	
การกลั่นกรอง คัดสรรและ ปิดกั้นข้อมูลโดยผู้ใช้		●	●	
การสร้างกลุ่มแบ่งขั้วตาม ประเด็นหรือความสนใจ		●		●
การกระจายชุดของความ คิดความเชื่อต่อกันไปใน ลักษณะที่ไหลบ่าล้นเหมือน น้ำตกในโลกไซเบอร์				●
ความสุดโต่งของกลุ่มที่มี อัตลักษณ์ร่วมกัน				

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อเสริมแรงและอุดช่องโหว่ของกันและกันในการหาคำตอบแก่คำถามวิจัยข้างต้นให้ได้รอบด้านมากที่สุด มิติต่างๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของห้องแห่งเสียงสะท้อน อาจปรากฏจากข้อค้นพบของวิธีการศึกษาหนึ่ง แต่ไม่พบในอีกวิธีการศึกษาหนึ่ง ซึ่งมีขอบเขตของการศึกษา ตลอดจนข้อได้เปรียบและเสียเปรียบในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่แตกต่างกัน

ในแง่ของระบบการสื่อสารแบบปิดที่ไม่เปิดให้ความคิดที่ขัดแย้งกับข้อมูลหรือชุดความคิดหลัก

เข้ามาหรือดำรงอยู่ได้ พบว่าไม่ได้รับการสนับสนุนจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในทุกวิธีการศึกษา ในการสำรวจด้วยแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามมีค่าคำตอบในระดับต่ำในข้อของการปิดกั้นเนื้อหาหรือบุคคลที่มีความคิดหรือแนวทางทางการเมืองที่แตกต่างจากตนเองด้วยการเลิกติดตาม (unfollow) เลิกเป็นเพื่อน (unfriend) หรือซ่อนโพสต์ (hide) ขณะที่ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มก็บ่งชี้ว่าแม้จะมีการเลือกเปิดรับข้อมูลในลักษณะที่ตอกย้ำความเชื่อหรืออคติที่มีอยู่เดิม แต่คนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้เลือกตั้งครั้งแรกในการศึกษานี้ก็ยังเปิดกว้างที่จะรับฟังหรือแม้แต่อภิปรายโต้แย้งกับผู้ที่มีความคิดความเชื่อ

ทางการเมืองที่แตกต่างจากตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มาจากเจนเนอเรชั่นที่เป็นผู้ใหญ่และมีแนวโน้มไปในทางอนุรักษนิยมมากกว่า และที่น่าสนใจคือคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้มองว่าตนมีความเปิดกว้างทางความคิดมากกว่าผู้ใหญ่ สามารถเปิดรับและแลกเปลี่ยนกันได้แม้จะไม่เห็นด้วยก็ตาม

ขณะเดียวกัน การทดลองติดตามหรือมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเพจเฟซบุ๊กทางการเมืองก็ไม่ได้สะท้อนภาพของระบบปิดทางข้อมูล เพราะปรากฏว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับนักการเมืองหรือพรรคการเมืองฝั่งตรงข้ามผ่านเข้ามาในฟีด (feed) ได้อยู่ แม้จะไม่บ่อยเท่าเนื้อหาจากฝั่งที่สอดคล้องกันทางทัศนทางการเมืองก็ตาม ขณะที่การวิเคราะห์บิกดาต้าและเครือข่ายทางสังคมผ่านทวิตเตอร์ก็ยังพบจุดที่อยู่ระหว่างรอยต่อที่ทำหน้าที่เป็นเหมือน “สะพาน” (bridges) เชื่อมระหว่าง 2 เครือข่ายย่อยที่แยกตามชั่วความคิดที่ต่างกัน ทำให้ผู้ที่อยู่ปลายสุดของแต่ละกลุ่มสามารถเห็นหรือได้รับข่าวสารของอีกเครือข่ายย่อยผ่าน “สะพาน” ได้ แม้จะไม่มากนักเพราะ “สะพาน” มีน้อยมากก็ตาม

ยิ่งไปกว่านั้น แพลตฟอร์มทวิตเตอร์ไม่ใช่อะบบการสื่อสารแบบปิด เนื่องจากระบบมอดเริภาพให้ผู้ใช้งานสามารถเลือกได้ว่าอยากจะเห็นหรือไม่เห็นเนื้อหาข้อมูลใดบ้างผ่านระบบการติดตาม อีกทั้งทวิตเตอร์ยังมีฟังก์ชันแฮชแท็กเป็นกลไกที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะไว้ ดังนั้นผู้ใช้จึงสามารถเลือกติดตามได้ทั้งข้อมูลที่ตรงและขัดแย้งกับชุดความคิดความเชื่อของตนได้ และสามารถเข้าถึงข้อมูลที่มาจกหลากหลายจุดยืนทางความคิดได้ผ่านฟังก์ชันแฮชแท็กดังกล่าว

ในทางตรงกันข้าม การวิจัยพบว่าข้อมูลที่หรือชุดความคิดหลักหนึ่ง ๆ ได้รับการตอกย้ำและขยายให้กว้างขวางขึ้นผ่านการทำซ้ำและสนับสนุนกลับเป็นภาพสะท้อนให้เห็นผ่านข้อค้นพบในทุกวิธีวิจัย โดยเฉพาะในการวิเคราะห์ผ่านบิกดาต้าและการวิเคราะห์เครือข่ายบนทวิตเตอร์ที่ภาพกราฟซึ่งประมวลจากการรีทวีต (retweet) กล่าวถึง (mention) และติดตาม (follow) ประมวลให้เห็นการไหลของข้อมูลหรือชุดความคิดหลักหนึ่ง ๆ เคลื่อนจากกลุ่มผู้นำทางความคิดออกไปยังเครือข่ายที่ยึดโยงกันด้วยเส้น (line) ที่แสดงการเชื่อมต่อระหว่างจุดหรือบัญชีผู้ใช้ในเครือข่ายอย่างชัดเจน

ในวิธีวิจัยแบบอื่น เช่น การสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมประเมินกล่าวว่าเป็นเรื่องธรรมดาของการสื่อสารทางการเมืองผ่านเครือข่ายที่ผู้คนจะเลือกให้การสนับสนุนและเผยแพร่ต่อชุดความคิดที่ตรงกับทัศนของตนเอง ขณะที่ในการทดลองติดตามหรือมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเพจเฟซบุ๊กทางการเมืองก็ปรากฏผ่านการแพร่กระจายในลักษณะเดียวกัน อันน่าจะเป็นผลจากระบบอัลกอริทึมของเฟซบุ๊กได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้การเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของฝั่งที่เลือกติดตามและมีปฏิสัมพันธ์ด้วยให้มีความเข้มข้นมากขึ้นตามประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมการทดลองที่รายงานว่าได้เห็นเนื้อหาซ้ำ ๆ จากเพจที่ผู้เข้าร่วมการทดลองกดติดตามและกดถูกใจไว้ และเห็นเนื้อหาหลักณะเดียวกันจากหลายเพจหรือแหล่งข่าวที่ผู้เข้าร่วมการทดลองกดติดตามและกดถูกใจไว้ เป็นต้น

ในส่วนของกรณีบ่อรวมของข้อมูลและข้อถกเถียงที่จำกัดในกลุ่มแบ่งขั้วหรือเครือข่ายแบบแบ่งขั้ว ปรากฏข้อค้นพบเชิงประจักษ์ชัดเจนสูงที่สุดในการทดลองติดตามหรือมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเพจเฟซบุ๊กทาง

การเมือง จากการออกแบบการทดลองให้ผู้เข้าร่วมการทดลองติดตามและมีปฏิสัมพันธ์กับเพจที่คณะผู้วิจัยคัดเลือกมาตามกลุ่มความสนใจทางการเมืองแล้ว แม้จะไม่ได้เป็นการจัดกลุ่มโดยละเอียดในด้านคุณภาพเนื้อหา และผู้วิจัยไม่ได้วิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้เข้าร่วมการทดลองได้รับ แต่ผู้เข้าร่วมการทดลองก็รายงานว่าได้เห็นเนื้อหาเดียวกันหรือมีสาระคล้ายคลึงจากหลายเพจที่ติดตาม เช่น เนื้อหาประมาณพรรคอนาคตใหม่ที่พบบ่อยผ่านการติดตามกลุ่มเพจอนุรักษ์นิยม แม้ว่าบางครั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมจะไม่เกี่ยวข้องกับพรรคก็ตาม แต่แอดมินหลายเพจก็เลือกเชื่อมโยงประเด็นและนำเสนอให้เกี่ยวข้องกันได้ แสดงให้เห็นว่าการติดตามหลายเพจแต่อยู่ในช่วงการเมืองเดียวกันไม่ได้ทำให้ผู้ใช้ได้รับเนื้อหาที่หลากหลายขึ้น

สำหรับประเด็นที่ว่าผู้สนับสนุนข้อมูลหรือชุดความคิดที่เป็นเสียงข้างน้อยมักจะเจียบเสียง ไม่แสดงออกเพราะแรงกดดันที่จะไม่ถูกยอมรับหรือการถูกโดดเดี่ยวทางสังคม พบว่ามีข้อค้นพบที่สนับสนุนเฉพาะในการสนทนากลุ่มที่ผู้เข้าร่วมหลายคนยอมรับว่ามีประสบการณ์ที่ถูกโอบล้อมด้วยกลุ่มที่มีความเห็นต่าง และมักจะเลือกวิธีเจียบเสียงเพื่อเลี่ยงกับการปะทะหรือการถูกข่มเหงด้วยวาจา ทั้งนี้ผลการวิจัยจากการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมของการเลือกที่จะเจียบเสียงในระดับปานกลาง ซึ่งไม่แสดงทิศทางที่ชัดเจนและไม่สามารถระบุเหตุผลได้ว่าการเลือกเจียบเสียงนั้นเป็นเพราะสาเหตุของการกลัวการไม่ได้รับการยอมรับหรือการถูกโดดเดี่ยวจากสังคมหรือไม่ สำหรับการทดลองติดตามเพจการเมืองและการวิเคราะห์ผ่านบิกดาต้าและการวิเคราะห์เครือข่ายบนทวิตเตอร์ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงประจักษ์ในลักษณะนี้ได้ จึงไม่มีข้อค้นพบที่เกี่ยวข้อง

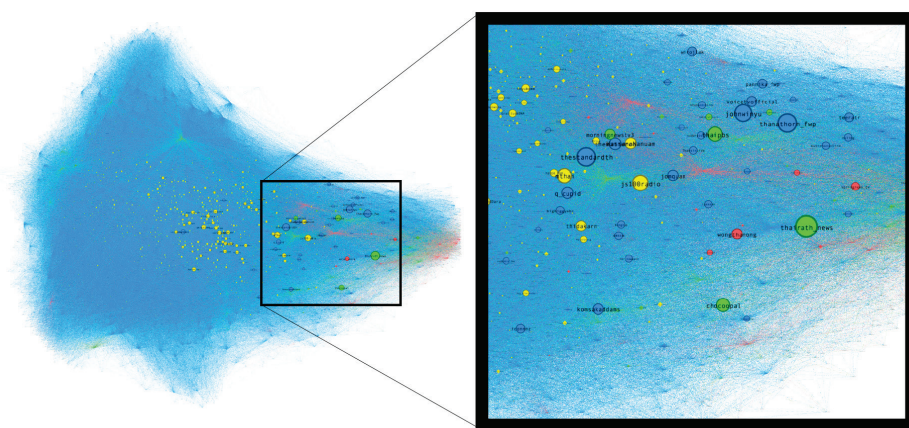
ในส่วนของการกลั่นกรองและคัดสรรข้อมูล โดยระบบอัลกอริทึมที่พิจารณาจากแบบแผนการใช้ที่ผ่านมาและลักษณะร่วมกันของผู้ใช้ในเครือข่าย พบข้อค้นพบที่สนับสนุนชัดเจนที่สุดในการทดลองติดตามเพจการเมืองที่ผู้เข้าร่วมการทดลองรายงานว่าในช่วงครึ่งหลังของการทดลองได้รับเนื้อหาจากบางเพจที่สอดคล้องกับความสนใจจำลองมากขึ้น เห็นเนื้อหาที่เพชฌุ๊กเลือกมาให้ในรูปแบบของเนื้อหาที่ได้รับการแนะนำทั้งเนื้อหาที่เพชฌุ๊กคัดดาจากความสนใจของเพื่อนในเครือข่ายของผู้ใช้ ซึ่งไม่ได้มาจากผู้ใช้โดยตรง แต่เป็นโพสต์หรือเพจที่เพื่อนของผู้ใช้มีปฏิสัมพันธ์ด้วยและยังมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกับความสนใจของผู้ใช้ แม้ตัวผู้ใช้เองหรือเพื่อนของผู้ใช้ไม่ได้ให้ความสนใจมาก่อนก็ตาม รวมถึงผู้ใช้ได้เห็นโฆษณาเกี่ยวกับการเมืองจากเพจที่ผู้ใช้ยังไม่เคยกดติดตามหรือกดถูกใจมาก่อน ไปจนถึงการที่ผู้ใช้ได้เป็นแฟนตัวยง (Top Fan) และได้เห็นเนื้อหาจากเพจที่ตนมีสถานะแฟนตัวยงมากขึ้น

ในประเด็นนี้ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่ใช้เพชฌุ๊กให้ความคิดเห็นตรงกันว่าข้อมูลที่ได้รับโดยส่วนใหญ่ นั้น มีลักษณะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน แสดงทัศนคติทางการเมืองที่สอดคล้องกับตนเองแทบทั้งหมด ซึ่งคาดการณ์ว่าอัลกอริทึมน่าจะมีส่วนในการเลือกให้เห็นแต่สิ่งที่ชื่นชอบ และเมื่อผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มได้ให้ข้อมูลเรื่องอัลกอริทึมที่ช่วยกลั่นกรองไป กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาก็ตอบว่าเคยได้ยินเรื่องนี้เช่นกันและคิดว่ามีความเป็นไปได้สูงว่ามีระบบกลั่นกรองและคัดสรรในสิ่งที่เขาชื่นชอบมาให้

สำหรับการสร้างกลุ่มแบ่งขั้วตามประเด็นหรือความสนใจ พบผลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนอยู่ในสองวิธีการวิจัย คือ การสนทนากลุ่มที่ผู้เข้าร่วมหลายคนจาก

หลายกลุ่มมองว่าการแบ่งขั้วหรือแบ่งกลุ่มตามความสนใจเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการแสวงหาแนวร่วมและพบแนวโน้มในการคัดกรองการเปิดรับสื่อตามความชอบในผู้เข้าร่วมสนทนาทุกกลุ่ม และในผลการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมบนทวิตเตอร์ที่สะท้อนแนวโน้มการก่อตัวของกลุ่ม (modularity) ในภาพรวมแสดงให้เห็นการเกิดแบบโครงสร้างของเครือข่ายที่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

เครือข่ายย่อยอย่างชัดเจน ได้แก่ อนุรักษ์นิยมและเสรีนิยม ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มเครือข่ายย่อย เป็นการก่อตัวของเครือข่ายของคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน (like-minded community) เนื่องจากมีเส้นความเชื่อมโยงที่เกิดจากพฤติกรรมกรรมการเลือกปฏิสัมพันธ์กับคนที่คิดหรือมีทัศนคติแบบเดียวกัน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ภาพแสดงภาพขยายจุดที่มีค่าความเชื่อมโยง (connection) โดยรวมสูง

ในส่วนของการกระจายชุดความคิดความเชื่อต่อกันไปในลักษณะที่ไหลบ่าล้นเหมือนน้ำตกในโลกไซเบอร์ พบหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนผ่านการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมบนทวิตเตอร์ ด้วยความที่กลไกของระบบทวิตเตอร์เอื้อให้ผู้ใช้เห็นความเคลื่อนไหวของผู้ใช้คนอื่นที่ตนติดตามในแพลตฟอร์มใน “home timeline” ของตน (พื้นที่แสดงทวิตที่มาจากบัญชีที่ผู้ใช้เลือกติดตามเป็นหลัก) ทำให้ผู้ใช้สามารถสำรวจและประเมินข้อมูลที่เกิดจากผู้ใช้นั้นในเครือข่ายได้ก่อนที่จะตนจะทำการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ใด ๆ ได้ ผนวกกับฟังก์ชันการรีทวีต การกล่าวถึง หรือการตอบกลับที่เอื้อให้ผู้ใช้มีปฏิสัมพันธ์กับข้อมูลของผู้ใช้คนอื่นได้

ในเบื้องต้นสิ่งเหล่านี้เอื้อให้เกิดการสื่อสารแบบตามกระแส ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์เครือข่ายด้วยเส้นชี้เข้า (in-degree) แสดงให้เห็นการมีอยู่ของกลุ่มบัญชีผู้ใช้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำทางความคิดที่มีอิทธิพลต่อบัญชีอื่น ๆ เพราะถูกรีทวีต กล่าวถึง ตอบกลับ และติดตามจากบัญชีอื่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถตีความจากภาพกราฟข้อมูลที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มผู้นำทางความคิดและเครือข่ายที่มีความเชื่อมโยงกันได้ว่าอาจเป็นการสะท้อนให้เห็นการแพร่กระจายของข้อมูลที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์แบบตามกระแสกันโดยมีกลุ่มบัญชีที่มีลักษณะเป็นผู้นำทางความคิดที่กระจายอยู่ในทั้ง 2 เครือข่ายย่อยเอื้อให้เกิดการแพร่กระจายข้อมูลที่ต่างกันในแต่ละเครือข่ายย่อย

นอกจากนี้ในส่วนของความสับสนของกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ร่วมกัน ไม่พบหลักฐานสนับสนุนจากวิธีวิจัยใดเลย

คำถามวิจัยข้อที่ 2: ภาวะของห้องแห่งเสียงสะท้อนในพื้นที่ออนไลน์มีความสัมพันธ์อย่างไรกับทัศนคติทางการเมืองของผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

พื้นที่ออนไลน์เป็นพื้นที่การสื่อสารหลักที่กลุ่มเยาวชนที่เป็นผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งแรกใช้ในแหล่งอ้างอิง เปิดรับข้อมูลข่าวสาร และสื่อสารความคิดเห็นทางการเมือง อย่างไรก็ตามการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติทางการเมืองของตนที่ชัดเจนอยู่แต่เดิมและใช้พื้นที่ออนไลน์เพื่อเปิดรับข้อมูลข่าวสาร แต่มักมีแนวโน้มที่จะเลือกเปิดรับ ติดตาม และเชื่อในข้อมูลข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติทางการเมืองเดิมของตนและเพื่อตอกย้ำและยืนยันความคิดความเชื่อที่มีอยู่เดิม

ทัศนคติทางการเมืองของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งครั้งแรกส่วนหนึ่งหล่อหลอมมาจากสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรากฐานในชีวิตอันจะนำมาซึ่งทัศนคติพื้นฐานส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของเพศสภาพ ชนชั้นทางสังคม เพื่อน ครอบครัว และการศึกษา อีกส่วนหนึ่งมาจากข้อมูลข่าวสารที่บริโภคผ่านสื่อโดยเฉพาะแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นช่องทางหลักในกระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ สิ่งเหล่านี้ร่วมประกอบสร้างภูมิทัศน์ทางความคิดรายรอบแต่ละบุคคลเอาไว้ เรียกได้ว่าเป็นบ้านหลอมทัศนคติทางการเมืองของแต่ละบุคคล ซึ่งเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์หรือรวมกลุ่มในสังคม วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าในระดับปัจเจก มนุษย์มีกลไกเชิงจิตวิทยาที่ทำให้เกิดแนวโน้มที่จะปะทะสังสรรค์หรือรวมกลุ่มกับ

คนที่มีความคิดความเชื่อเหมือนกับตน ทำให้เลือกเปิดรับข้อมูลที่ไม่ขัดแย้งกับความคิดหรือทัศนคติของตน โดยกลไกดังกล่าวจะทำงานร่วมกับกลไก/อัลกอริทึมของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่เอื้อให้ผู้ใช้สามารถเลือกคนเข้าในเครือข่ายสังคมของตนได้อย่างอิสระ รวมถึงเรียนรู้พฤติกรรมการใช้เพื่อทำนายและนำเสนอข้อมูลตามแบบแผนการใช้ที่ผ่านมาของผู้ใช้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทัศนคติทางการเมืองมีอิทธิพลต่อรูปแบบการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ อันจะเอื้อให้เกิดการสร้าง “พื้นที่ทางความคิด” ที่เป็นแหล่งรวมตัวหรือเครือข่ายของผู้ที่มีอุดมการณ์/ทัศนคติทางการเมืองเหมือนกันได้ง่าย ซึ่งการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ในเครือข่ายลักษณะนี้จะนำไปสู่ภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนได้ต่อไป

จากข้อมูลจากการสนทนากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องทัศนคติทางการเมืองแสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งหมดทราบดีถึงการมีอยู่ของ “การแบ่งขั้วทางการเมือง” โดยมีความโดดเด่นใน 2 ขั้วหลักซึ่งถือเป็นคู่แข่งทางการเมือง ได้แก่ ฝ่ายที่สนับสนุนชั่วคราวการเมืองของพรรคพลังประชารัฐภายใต้การนำของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ผู้นำคสช. ที่เป็นตัวแทนของทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมกับฝ่ายที่ปฏิเสธพรรคพลังประชารัฐและเป็นตัวแทนของทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยม

ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมากกว่าร้อยละ 80 ชื่นชอบพรรคขนาดใหม่และติดตามสื่อออนไลน์ของพรรค เพราะมีจุดยืนและแนวความคิดทางการเมืองที่สอดคล้องกัน และกว่าครึ่งหนึ่งยอมรับว่าเลือกพรรคขนาดใหม่ มีบางคนติดตามข้อมูลที่หลากหลายจากแหล่งข้อมูลที่เป็นกลางแต่ก็ยังเลือกที่จะเชื่อเฉพาะ

ข้อมูลด้านดี ๆ ของฝ่ายที่ตนเองชอบเป็นหลัก และยังมองฝ่ายที่ตนเองไม่ชอบในแง่ลบ นอกจากนี้แม้จะมีแนวโน้มในการคัดกรองการเปิดรับสื่อตามความชอบ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวนหนึ่งก็ยังบอกว่ามีการเปิดรับข้อมูลที่หลากหลายและรับฟังคนที่เห็นต่างอยู่บ้าง

การเลือกเปิดรับข้อมูล การปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารทางการเมืองตามความชอบที่กลุ่มตัวอย่างรายงาน สะท้อนให้เห็นการมีอคติเชิงอารมณ์ (affective biases) ในการตีความสารเข้าข้างฝั่งที่ตนชอบและต่อต้านฝั่งที่ตนไม่ชอบ นำไปสู่การแบ่งขั้วทางการเมืองที่มีระยะห่างระหว่างผู้ที่มีทัศนคติทางการเมืองในขั้วตรงข้ามกันมาก และมีการรวมกลุ่มผู้ที่มีทัศนคติในขั้วเดียวกันเป็นกลุ่มก้อนแบบพวกเขา-พวกเรา ซึ่งผลการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมด้วยบิกดาต้าแสดงให้เห็นภาพเครือข่ายการสื่อสารที่แยกตัวออกเป็นสองกลุ่มก้อนหรือเครือข่ายย่อยระหว่างกลุ่มที่มีทัศนคติแบบอนุรักษ์นิยมและเสรีนิยมอย่างชัดเจน พุดอีกนัยหนึ่งคือปรากฏหลักฐานว่าการแบ่งขั้วทางการเมืองส่งผลต่อการเกิดภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน

ในทำนองเดียวกันกับข้อค้นพบที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมออนไลน์ ข้อค้นพบจากการทดลองแสดงให้เห็นว่าการเปิดรับข้อมูลในเฟซบุ๊กเสริมแรงให้เกิดการตอกย้ำอคติความเชื่อเดิมโดยมีภาวะฟองสบู่ตัวกรอง (filter bubbles) ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานของอัลกอริทึมที่

1. มีการเรียนรู้และขึ้นำข้อมูลในแบบที่สอดคล้องกับการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ที่ผ่านมาของผู้ใช้ เช่น ทำให้เห็นเนื้อหาจากเพจเดิมบ่อย หรือเห็นเนื้อหาลักษณะเดียวกันจากหลายเพจที่ติดตาม

2. เรียนรู้และประเมินจากเครือข่ายสังคมในแพลตฟอร์มของผู้ใช้ ทำให้เห็นเพจ/โพสต์ที่ได้รับการแนะนำและเพจ/โพสต์ที่คนในเพื่อนหรือเครือข่ายสังคมของตนมีปฏิสัมพันธ์ และเห็นโฆษณาจากเพจที่ยังไม่เคยกดติดตามหรือกดถูกใจมาก่อนแต่เพื่อนเคยมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

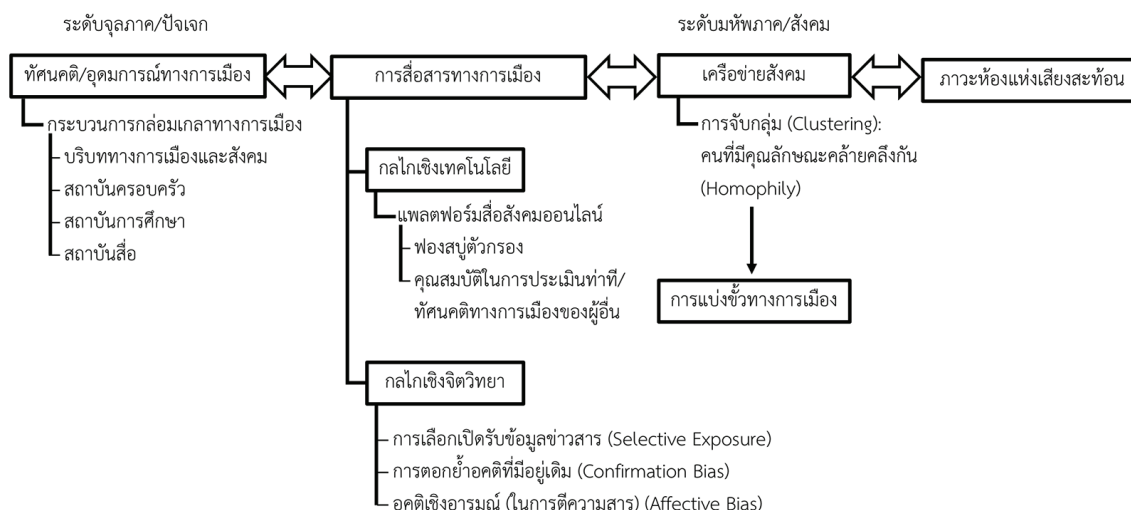
กล่าวโดยสรุปคือระบบอัลกอริทึมของเฟซบุ๊กของผู้ร่วมทดลองได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของฝั่งที่กำหนดให้เลือกติดตามและมีปฏิสัมพันธ์ด้วยมีความเข้มข้นมากขึ้นตามประสบการณ์ในการทดลองของผู้เข้าร่วม ในลักษณะใกล้เคียงกัน ที่น่าสนใจมากคือในการสนทนากลุ่ม ยังมีผู้ร่วมสนทนาส่วนหนึ่งที่แสดงความคิดเห็นว่าการถูกนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้วิเคราะห์และย้อนกลับมาหาตนเองในรูปแบบของการนำเสนอเนื้อหาแบบเฉพาะเจาะจงตามที่ชื่นชอบถือเป็นเรื่องปกติเพราะต้องการคัดกรองสิ่งที่อยากติดตามอยู่แล้ว ซึ่งการตอบในลักษณะนี้แสดงการยอมรับการมีอยู่ของภาวะฟองสบู่ตัวกรองของแพลตฟอร์มและยอมรับการมีอยู่ของการเกิดภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนที่ตนประสบมา

ในส่วนของผลการทดสอบทางสถิติถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะของห้องแห่งเสียงสะท้อนในพื้นที่ออนไลน์กับทัศนคติทางการเมืองเองก็ยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านทัศนคติทางการเมืองและภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนในการสื่อสารทางการเมืองในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ โดยในการทดสอบความสัมพันธ์ เมื่อแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกตามตัวแปรทัศนคติทางการเมืองทั้ง 3 รูปแบบ คือ เหมินเฉยทางการเมือง/กลาง ๆ, เสรีนิยม และอนุรักษ์นิยม พบว่ามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสื่อสารในพื้นที่ออนไลน์ที่

มีลักษณะของห้องแห่งเสียงสะท้อน กล่าวคือหากปัจเจกบุคคลมีทัศนคติทางการเมืองในแต่ละรูปแบบเข้มข้นขึ้นมากเท่าใด ก็จะทำให้พฤติกรรมการสื่อสารที่มีลักษณะห้องแห่งเสียงสะท้อนเพิ่มขึ้นมากด้วยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่พบนี้ยังเป็นค่าสถิติที่แสดงความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ไม่ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ที่เด่นชัดมากนัก

ในภาพรวม ผลการวิจัยสนับสนุนข้อสรุปที่ว่าภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมที่ว่าภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่เป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของกลไกเชิงเทคโนโลยีที่มีการเรียนรู้ของปัญญาประดิษฐ์ (machine learning algorithm) ในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่จะสร้าง

ฟองสบู่ตัวกรองให้กับผู้ใช้ และกลไกเชิงจิตวิทยาที่ผู้ใช้จะเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่ตอกย้ำอคติและความเชื่อเดิม อีกทั้งยังมีปัจจัยเสริมอื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องคือคุณสมบัติของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่เอื้อให้ผู้ใช้สามารถประเมินทัศนคติทางการเมืองของผู้อื่นได้ จึงส่งผลให้การสร้างเครือข่ายสังคมในแพลตฟอร์มมีลักษณะดึงดูดคนที่คิดเหมือนกัน อันจะนำไปสู่บริบทการสื่อสารที่มีการแบ่งขั้วทางการเมือง (political polarization) รายละเอียดโดยสังเขปตามภาพด้านล่าง โดยในแง่ของผลที่ตามมาจากปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าการมีอยู่ของห้องแห่งเสียงสะท้อนอาจนำไปสู่ความเสี่ยงของการสร้างกลุ่มแบ่งขั้ว (group polarization) ซึ่งอาจนำไปสู่การรับรู้ทางสังคมที่บิดเบือนและอคติ และในระยะยาวอาจจะกระทบการตัดสินใจทางการเมืองและความเป็นประชาธิปไตยในภาพกว้างของสังคม

ภาพที่ 2 ภาพความสัมพันธ์ระหว่างภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน ทัศนคติทางการเมือง และรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์

คำถามวิจัยข้อที่ 3: ปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

จากกรอบแนวคิดการวิจัยพบผลการศึกษาที่แสดงถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนทางการเมืองในพื้นที่ออนไลน์ในช่วงของการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562 ดังนี้

1. อัลกอริทึมสร้างฟองสบู่ตัวกรอง

จากวิธีการศึกษาที่ศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยด้านอัลกอริทึมทั้ง 3 วิธี คือ การสำรวจ การสนทนากลุ่ม และการทดลอง พบผลการศึกษาที่สอดคล้องกันยืนยันให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอัลกอริทึมสร้างภาวะฟองสบู่ตัวกรอง (filter bubbles) ซึ่งส่งผลต่อการเกิดสภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนของกลุ่มตัวอย่าง

จากผลการศึกษาของการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์เกี่ยวกับข่าวสารที่คัดสรรโดยแพลตฟอร์มออนไลน์เกือบทุกด้านที่วัดจากข้อคำถามในประเด็นดังกล่าวในระดับมาก ซึ่งระบบหรืออัลกอริทึม (algorithm) ของสื่อสังคมออนไลน์มีระบบ machine learning หรือการเรียนรู้ของเครื่อง โดยอุปกรณ์ที่เราใช้งานจะเรียนรู้จากพฤติกรรมการค้นหาและใช้ข้อมูลของเราและทำการกลั่นกรองเฉพาะข่าวสารที่คิดว่าเราจะสนใจมาให้เห็นบนฟีดข่าว หรือที่เรียกว่าฟองสบู่ตัวกรอง หรือ the filter bubbles นั่นเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพฤติกรรมของบุคคลมีการเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่มีทิศทางใดทิศหนึ่งจนเกิดการเรียนรู้ของระบบของสื่อสังคมออนไลน์ จึงอาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์การได้รับข่าวสารที่คัดสรรเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สื่อที่มีการเลือกเปิดรับสารของผู้ใช้สื่อ

จากการสนทนากลุ่ม ผู้ร่วมสนทนากลุ่มทั้งหมดรายงานสิ่งที่เกิดขึ้นจากการติดตามเรื่องการเมืองช่วงเลือกตั้งว่ามีพรรคการเมืองที่ชื่นชอบอยู่แล้วโดยได้มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ชอบดังกล่าวด้วย และเมื่อเปิดรับไปเรื่อย ๆ ในหน้าฟีด (feed) ซึ่งนำเสนอข่าวสารข้อมูลที่ตั้งค่าเอาไว้และข้อมูลที่สุ่มมาให้อ่านจะเห็นแต่สิ่งที่ตนชื่นชอบอยู่แล้ว ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ร่วมสนทนาส่วนหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่าการถูกนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้วิเคราะห์และย้อนกลับมาหาในรูปแบบของการเสนอเนื้อหาเฉพาะที่ชื่นชอบถือเป็นเรื่องปกติเพราะต้องการคัดกรองสิ่งที่อยากติดตามอยู่แล้ว แสดงว่าเป็นการยอมรับการสร้างภาวะฟองสบู่ตัวกรอง อันจะมีผลไปสู่ภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน

ผลของอัลกอริทึมต่อการเกิดสภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน พบได้ชัดเจนในผลการศึกษาจากการทดลองที่พบว่าอัลกอริทึมของเฟซบุ๊กที่ผู้ร่วมทดลองใช้ได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ทำให้การเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของฝั่งที่เลือกติดตามและมีปฏิสัมพันธ์ด้วยความเข้มข้นมากขึ้นตามประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมการทดลอง เห็นได้จากการที่ผู้เข้าร่วมการทดลองที่ได้รับมอบหมายให้ติดตามเพจกลุ่มอนุรักษ์นิยมได้เปิดรับข่าวด้านลบเกี่ยวกับพรรคอนาคตใหม่และนายธนธร จึงรุ่งเรืองกิจ มากที่สุด รองลงมาเป็นข้อมูลด้านบวกและข้อมูลแจ้งข่าวสารของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา

ในทางตรงกันข้ามผู้เข้าร่วมการทดลองอีก 3 กลุ่ม ได้เปิดรับข้อมูลอย่างคล้ายคลึงกันในสองลำดับแรก คือ ได้รับข้อมูลของพลเอก ประยุทธ์มากที่สุด รองลงมาเป็นข้อมูลของนายธนธร จึงรุ่งเรืองกิจ และผลจากการสัมภาษณ์หลังจบการทดลองพบว่าผู้เข้าร่วมทดลองได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับเนื้อหาข่าวสาร

การเมืองบนหน้าฟีด ทั้งการเห็นเนื้อหาซ้ำ ๆ จากเพจที่ผู้เข้าร่วมการทดลองกดติดตามและกดถูกใจไว้ การเห็นเนื้อหาลักษณะเดียวกันจากหลายเพจหรือแหล่งข่าวที่ผู้เข้าร่วมการทดลองกดติดตามและกดถูกใจไว้ การได้เป็นแฟนดวยของเพจที่ผู้เข้าร่วมการทดลองกดติดตามและกดถูกใจไว้ การเห็นเพจ/โพสต์ที่ได้รับการแนะนำและเพจ/โพสต์ที่เพื่อนมีปฏิสัมพันธ์ โดยที่ผู้เข้าร่วมการทดลองยังไม่เคยกดติดตามหรือกดถูกใจมาก่อน การเห็นโฆษณาจากเพจที่ผู้เข้าร่วมการทดลองยังไม่เคยกดติดตามหรือกดถูกใจมาก่อน

2. แนวทางในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของผู้ใช้ออนไลน์

ผลในภาพรวมจากการสำรวจและการสนทนากลุ่ม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อที่หลากหลายทั้งจากแนวดิ่ง (vertical/top down) อันเป็นการสื่อสารทางเดียวจากส่วนกลางกระจายลงไปยังผู้รับจำนวนมาก เช่น โทรทัศน์ และแนวนราบ/แนวนอน (horizontal) อันเป็นการสื่อสารสองทางจากคนระดับเดียวกันอย่างกรณีของสื่อสังคมออนไลน์ ประเภทของสื่อยังมีทั้งสื่อออนไลน์ และสื่อบุคคลแวดล้อมในบริบทออฟไลน์ อันหมายถึงตัวบุคคลในชีวิตจริงที่สื่อสารกันแบบเห็นหน้าและตอบโต้ได้ เช่น คนในครอบครัว แต่การสื่อสารทั้งหมดมีความโน้มเอียงไปยังข่าวสารเมืองหนึ่งมากกว่าเสมอ ทั้งนี้สื่อแนวดิ่งและแนวนราบที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับอาจจะเป็นข้อมูลที่มีทิศทางไปในแนวทางเดียวกัน การเปิดรับข้อมูลจากหลายแหล่งจึงไม่ได้แปลว่าข้อมูลจะมีทิศทางหลากหลายตามไปด้วย

จากผลการศึกษาจากการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการใช้แหล่งข้อมูลข่าวสารทางการเมืองที่หลากหลายแหล่ง กล่าวคือมีการเปิดรับทั้งสื่อหลัก สื่อ

ออนไลน์ รวมถึงการสื่อสารกับบุคคลแวดล้อมในบริบทออฟไลน์ แสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงและใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง สื่อที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลหลักทางการเมือง คือ ข่าวและรายการวิเคราะห์ข่าวโทรทัศน์ เว็บไซต์ เพจเฟซบุ๊ก และทวีตเตอร์ที่นำเสนอประเด็นหรือเนื้อหาทั่วไปที่อยู่ในกระแสสังคม และเพจหรือลิงก์ข่าวสารที่เพื่อนในเครือข่ายสังคมออนไลน์แชร์มา แต่ผลจากการสำรวจไม่สามารถให้ข้อมูลได้ว่าทิศทางของข้อมูลที่รับจากหลายแหล่งนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือแตกต่างกัน

ส่วนผลจากการสนทนากลุ่มพบผลที่สอดคล้องกันคือผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นใกล้เคียงกันว่าพร้อมเปิดรับความหลากหลายทางความคิด พร้อมจะรับฟังจากแหล่งที่ตนเองไม่ได้ชื่นชอบแต่แรก อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาและบริบทของเนื้อหาในการสนทนาแล้ว พบว่าแม้จะแสดงความหลากหลายในการติดตามเนื้อหา เช่น อ่านข่าวสารจากทุกขั้วทางการเมือง แต่ก็ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าโน้มเอียงไปยังข่าวสารเมืองหนึ่งมากกว่าเสมอ และมีวิธีการติดตามที่ไม่เหมือนกัน เช่น ฝั่งที่ชื่นชอบนั้นจะติดตามอย่างใกล้ชิดพร้อมที่จะแชร์เนื้อหาหรือนำไปแสดงความคิดเห็นต่อ แต่กับฝั่งที่ไม่ชอบนั้นจะอ่านเนื้อหาผ่าน ๆ พอให้รู้ว่เกิดอะไรขึ้น และบางครั้งกลับเป็นข้อมูลเพื่อนำไปถกเถียงกลับ หรือนำไปล้อเลียนฝั่งตรงข้าม

3. ทิศนคติทางการเมืองและบริบท/สถานการณ์แวดล้อมทางการเมือง

จากผลการสำรวจแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มของความนิยมพรรคที่มีแนวทางนโยบายใหม่ ๆ และอยากจะสนับสนุนมากกว่าพรรคการเมืองเดิม ๆ ที่ผูกขาดการเมืองไทยมาโดยตลอด นอกจากนี้กลุ่ม

ตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่งยังมองว่าบริบทของสถานการณ์ทางการเมืองไทยอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญที่มีการวางกติกาที่ไม่เป็นประชาธิปไตยไว้หลายอย่าง และยังคงอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองเผด็จการที่มีการนำของรัฐบาลที่มาจากกองทัพ

ทัศนคติทางการเมืองและบริบท/สถานการณ์แวดล้อมทางการเมือง พบว่าเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารในพื้นที่ออนไลน์ของบุคคล และมีผลต่อการเลือกเปิดรับและสื่อสารข้อมูลข่าวสารและเข้าร่วมกลุ่มพื้นที่การสื่อสารที่สอดคล้องกับความคิดความเชื่อเดิมของตน จนมีผลทำให้เกิดสภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน ดังแสดงผลให้เห็นในการตอบคำถามวิจัยข้อที่ 2

4. รูปแบบเครือข่ายทางการเมืองการสื่อสารที่มีส่วนร่วมในพื้นที่ออนไลน์

การสื่อสารในเครือข่ายสังคมออนไลน์พบลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การเป็นพลเมืองที่มีการสื่อสารทางการเมืองในสื่อออนไลน์แบบตั้งรับ เป็นผู้ติดตามข้อมูลข่าวสาร แต่ไม่มีการสื่อสารตอบกลับที่เป็นการแสดงความคิดเห็นของตน หรือการโพสต์ แชร์ ที่แสดงถึงความคิดและจุดยืนทางการเมืองของตน ซึ่งทำให้เกิดลักษณะของการที่เสียงด้านหนึ่งดังก้องอยู่เพียงฝั่งเดียว อีกประการหนึ่ง คือ การเลือกเครือข่ายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับตน กล่าวคือเลือกเป็นเพื่อนและ/หรือกดติดตาม สื่อสารปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนช่วงวัยเดียวกัน สนใจติดตามเรื่องราวเดียวกัน และมีความคิดเห็นคล้ายกัน ซึ่งเป็นลักษณะของการเอื้อให้เกิดการก้องสะท้อนของความคิดที่สอดคล้องกับความคิดของตน

จากข้อคำถามส่วนใหญ่ จากการสำรวจเกี่ยวกับพฤติกรรมสื่อสารในพื้นที่ออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างประเมินตนเองว่ามีพฤติกรรมที่เข้าข่ายลักษณะของห้อง

แห่งเสียงสะท้อนในระดับน้อย ทั้งนี้พบว่าคุณลักษณะที่กลุ่มตัวอย่างมีค่าคะแนนของพฤติกรรมในระดับปานกลาง คือ การแชร์เนื้อหาการเมืองที่ตรงกับความคิดของตนเอง การส่งเนื้อหาการเมืองที่ตรงกับอุดมการณ์ทางการเมืองของตนให้กลุ่มเครือข่ายเพื่อนที่คิดเหมือนกันทางไลน์หรือข้อความสนทนาส่วนตัว และการเลือกเจียบเสียงหรือไม่แสดงออกถ้าความคิดเห็นทางการเมืองของตนแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งอาจทำให้เกิดการก้องสะท้อนของเสียงหลักที่ตั้งในพื้นที่สื่อ นั้น ๆ ยิ่งขึ้นไปอีก เนื่องจากเสียงที่ต่างเลือกที่จะเจียบเสียงและทำให้ดูเหมือนว่ามีเพียงความคิดหลักเดียวในพื้นที่การสื่อสารนั้น

ผลการวิจัยยังพบลักษณะพฤติกรรมสื่อสารเช่นเดียวกันนี้ในการสนทนากลุ่มของผู้ร่วมสนทนาที่แสดงตนว่าตนมีลักษณะการเปิดรับแบบมีส่วนร่วมน้อย เช่นการติดตามดูอย่างเจียบๆ อ่านเจียบๆ ไม่แชร์ ไม่พูดคุย ไม่ส่งต่อ หรืออีกกลุ่มที่มีลักษณะของความ เป็นกลุ่มก็มีลักษณะของการรักษาน้ำตาทางสังคม เช่น ถ้าขัดแย้งก็เจียบ ไม่ตอบโต้ แต่ตอนไปลงคะแนนเลือกตั้งค่อยแสดงถึงสิ่งที่ตนเองชอบ แปลว่าภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนแบบนี้จึงเหมือนเข้าไปอยู่ในห้องแห่งเสียงสะท้อนโดยรับฟังเสียงก้องไปมา แต่บางคนไม่ได้มีส่วนร่วมในการปลั่งเสียงสะท้อน

นอกจากนี้องค์ประกอบด้านลักษณะร่วมกับคนในกลุ่มก็ช่วยทำให้เกิดการสื่อสารทางเดียวกัน เช่นเป็นคนรุ่นใหม่ที่ยากเห็นความเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน และมีการเปิดรับและกลั่นกรองเนื้อหาที่เปิดรับไปในทางเดียวกัน ดังจะเห็นจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาจำนวนไม่น้อยที่เลือกพรรคซึ่งนำเสนอ “สิ่งใหม่” และ “ความเปลี่ยนแปลง” ซึ่งดึงดูดใจคนรุ่นใหม่ และ

มองว่าเป็นความยินยอมพร้อมใจที่จะเข้าไปอยู่ในกลุ่มความคิดดังกล่าวเพราะพบความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน

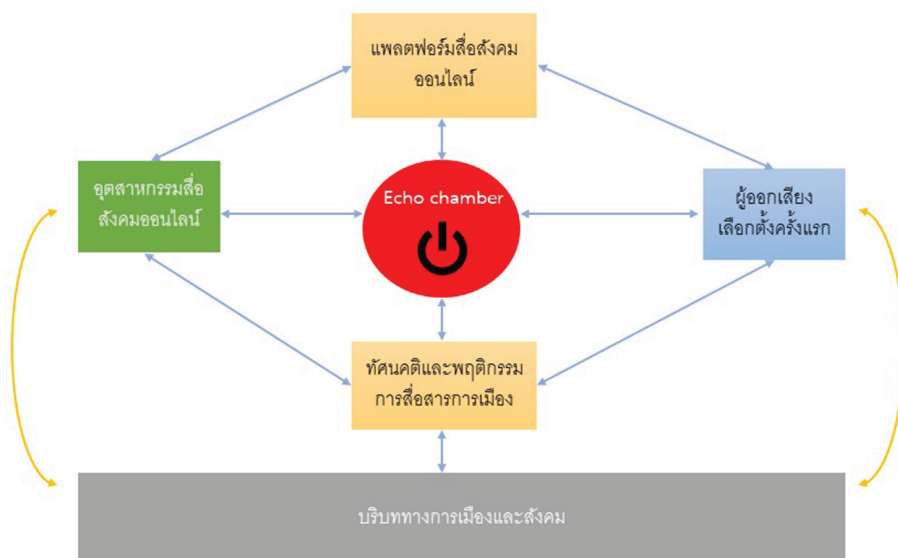
ในกรณีของการใช้ทวีตเตอร์และเฟซบุ๊ก อาจมีส่วนเกี่ยวข้องได้หากผู้ใช้งานใช้เครื่องมือทางการสื่อสาร เช่น การติด # (แฮชแท็ก) เพื่อระดมคนให้เข้ามาสนใจในเรื่องเดียวกัน และสื่อสารภายใต้จุดยืนของความคิดทางการเมืองเดียวกัน อันจะมีลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกระพือให้เรื่องราวนั้นโด่งดัง (กรณีเป็นคนสร้าง) และเพื่อติดตามเรื่องราวได้ง่ายขึ้น (กรณีเป็นคนติดตาม) ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการ “สร้างกลุ่มก้อน” ให้เกิดบุคคลที่คิดเห็นเหมือนกัน ก็สามารถนำไปสู่การรวมสรรพกำลังของกลุ่มออนไลน์ เพื่อประท้วงหรือสร้างกระแสหรือแสดงออกทางการเมืองร่วมกันได้ ซึ่งสะท้อนแนวทางการเกิดภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน

จากผลการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมสะท้อนให้เห็นการมีอยู่ของห้องแห่งเสียงสะท้อน ที่เป็นแหล่งรวมกลุ่มเครือข่ายย่อยของกลุ่มคนที่คิดเหมือนกัน (like-minded) จำนวน 2 กลุ่ม ที่เป็นเครือข่ายย่อยในเครือข่ายภาพกว้าง และตอกย้ำการแบ่งขั้วทางความคิดเชิงการเมืองในเครือข่าย ผลยังแสดงให้เห็นด้วยว่าแม้จะมีกลุ่มที่เป็นสะพานเชื่อมการไหลของข้อมูลระหว่างเครือข่ายย่อยทั้ง 2 ขั้ว แต่ด้วยความที่กลุ่มสะพานมีจำนวนน้อยมาก ส่งผลให้ข้อมูลที่ไหลข้ามระหว่างขั้วความคิดในเครือข่ายมีจำกัด ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารกลุ่มย่อยมักจะเป็นไปในทางเดียวกัน (homogeneous) เพราะโอกาสที่ผู้ใช้จะพบกับความเห็นที่แตกต่างผ่านกลุ่มสะพานมีน้อย

อภิปรายผลการวิจัย

การแสวงหาคำตอบด้วยแนวทางรายงานตนเอง (self-report) ไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่คำตอบที่เที่ยงตรงในบริบทอันซับซ้อนของพฤติกรรมการใช้สื่อและการสื่อสารการเมืองออนไลน์ จึงจำเป็นต้องใช้พหุวิธีวิจัยที่ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลากหลายแนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อและใช้สื่อของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปในภูมิทัศน์สื่อยุคดิจิทัล ไม่ว่าจะเป็นการเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่มีวัตถุประสงค์หลากหลายขึ้น การปรับลักษณะการสื่อสารจากทางเดียวเป็นสองทางและหลายทาง ความซับซ้อนและผสมผสานของข้อมูลที่ไหลเวียนในระบบนิเวศข้อมูลในโลกออนไลน์ อันสืบเนื่องจากอุดมการณ์และวัฒนธรรมทางการเมืองที่หลากหลายขึ้น ดังนั้นเพื่อเลี่ยงข้อจำกัดและความไม่เที่ยงของวิธีการเก็บข้อมูลแบบรายงานตนเอง งานวิจัยนี้จึงได้มีการนำวิธีการอื่นที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม (focus group) การทดลอง (experiment) ตลอดจนการนำเสนอวิธีวิจัยที่ใช้บิ๊กดาต้า (big data) เพื่อเลี่ยงข้อจำกัดของแนวทางการรายงานตนเอง

ข้อมูลเชิงประจักษ์ซึ่งเป็นข้อค้นพบจากงานวิจัย ปรากฏให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและตัวแปรต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์ ได้แก่ ความสัมพันธ์อันซับซ้อนและเชื่อมโยงกันของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ อุดสาหกรรมสื่อสังคมออนไลน์ ผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรก ทศนคติ และพฤติกรรมการสื่อสารการเมือง โดยอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองและสังคมไทยที่สั่งสมและมีพลวัตในช่วงประมาณสองทศวรรษเศษที่ผ่านมา ดังภาพความสัมพันธ์และข้ออภิปรายต่อไปนี้

ภาพที่ 3 แบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและตัวเล่นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน ในการสื่อสารทางการเมืองของผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรกในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562

ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและตัวเล่นดังกล่าวได้สร้างชุมชนที่คิดเหมือนกันในสื่อสังคมออนไลน์ขึ้นมา โดยที่ข้อมูลหรือชุดความคิดหลักหนึ่ง ๆ ได้รับการตอกย้ำและขยายให้กว้างขวางขึ้นผ่านการทำซ้ำและสนับสนุนผ่านกลุ่มหรือเครือข่ายที่ก่อรูปและเติบโตขึ้นในปริภูมิการสื่อสารการเมืองออนไลน์ที่ผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกเป็นสมาชิก ทั้งนี้การเปิดรับข้อมูลการสื่อสารประเด็น และการรวมกลุ่มกับผู้มีทักษะทางการเมืองไปในทางเดียวกัน เกิดขึ้นภายในภูมิทัศน์สื่อออนไลน์ที่มีคุณลักษณะของ “เทศภาพร่วม” (interspatiality) กล่าวคือข้อมูลต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงและไหลเวียนไปมาในแพลตฟอร์มการสื่อสารต่าง ๆ บนพื้นที่ออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ บล็อก สื่อสังคมออนไลน์ (blog) โปรแกรมสื่อสารแบบทันที เป็นต้น ด้วยการเชื่อมโยงของ hypertext อันเป็นพื้นฐานทางสถาปัตยกรรมอินเทอร์เน็ต

พร้อม ๆ กันนั้น ผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกก็ยัง มีพฤติกรรมการหลีกเลี่ยง ปฏิเสธ และแปลกแยกตัวเองออกจากความเห็นต่างชั่วคราวทางการเมือง การตีความเนื้อหาที่ได้รับด้วยอคติจากการแบ่งชั่วคราวอารมณ์หรือทางจิตวิทยา จนนำไปสู่ชุมชนผู้คิดเหมือนกันบนชั่วคราวเมืองเดียวกันด้วย

ประการที่สอง แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์มีฟังก์ชันสำหรับสร้างสิ่งแวดล้อมอันเปิดให้ผู้ใช้สามารถเลือกและปรับให้เข้ากับตนเอง (customization) และความเป็นเครือข่าย (networking) ของอินเทอร์เน็ต ก็เอื้ออำนวยสำหรับการก่อเกิดของกลุ่มคนที่คิดเหมือนกันที่สมาชิกไม่เพียงถูกดึงดูดเข้าหากันด้วยจุดยืนและความสนใจทางการเมืองที่ตรงกันเท่านั้น แต่ชุมชนหรือกลุ่มเหล่านี้ยังสามารถแยกตัวเองออกจากข้อมูลข่าวสารใดที่ทำทลายความเชื่อกลางของกลุ่มตนได้ด้วย

ผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกในงานวิจัยนี้ เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีส่วนใหญ่มักมีความคิดและทัศนคติทางการเมืองไปในแนวเสรีนิยม มีการเลือกเปิดรับเนื้อหาไปในทิศทางเดียวกันและมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันเนื้อหาที่ตรงกับความคิดทางการเมืองของตนเองในพื้นที่ออนไลน์ หลายคนยอมรับว่ามีการส่งลิงก์หรือข้อความที่ตรงกับอุดมการณ์ทางการเมืองของตนให้เพื่อนที่คิดเหมือนกันทางแอปพลิเคชันข้อความสนทนา (messenger) หรือแอปพลิเคชันพูดคุยอย่าง Line ซึ่งนับเป็นการสร้างทุนทางสังคมระดับหนึ่งผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์และความเป็นกลุ่มก้อนหรือพวกพ้องที่คิดเหมือนกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรกในงานวิจัยยังระบุว่าพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์อย่างทวิตเตอร์มีคุณลักษณะเฉพาะที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่มทางการเมืองของบุคคลที่สนใจประเด็นเดียวกัน เช่น ฟีเจอร์ (feature) อย่าง แฮชแท็ก (# - hashtag) ช่วยให้เกิดการ “สร้างกลุ่มก้อน” ของบุคคลที่คิดเห็นเหมือนกัน และสามารถนำไปสู่การระดมสรรพกำลังของกลุ่มออนไลน์เพื่อประท้วง สร้างกระแส หรือแสดงออกทางการเมืองร่วมกันได้ ซึ่งผลจากการสำรวจ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมออนไลน์ล้วนแสดงหลักฐานว่าสนับสนุนลักษณะการรวมกลุ่มก้อนดังกล่าว โดยเฉพาะในช่วงที่มีประเด็นทางการเมืองร้อนแรงอย่างกรณี #ทรงพระสุเรนเดอร์ #บัตรเขย่ง และ #กตป๊ะแตก เป็นต้น

ข้อค้นพบที่เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมและเป็นวิทยาศาสตร์ที่สุดในเรื่องนี้คือผลการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่แสดงให้เห็นการจับตัวเป็นกลุ่มก้อนและสร้างเครือข่ายของคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกันหรือระหว่างผู้ใช้ที่มีข้อความคิดเดียวกัน อาทิ

อนุรักษ์นิยม – อนุรักษ์นิยม หรือเสรีนิยม – เสรีนิยม ปรากฏชัดเจนกว่าที่มีข้อความคิดต่างกัน อาทิ อนุรักษ์นิยม – เสรีนิยม, อนุรักษ์นิยม – กลาง ๆ หรือ เสรีนิยม – กลาง ๆ กล่าวคือ ผลสะท้อนให้เห็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดจากพฤติกรรม การเลือกปฏิสัมพันธ์กับคนที่คิดหรือมีทัศนคติแบบเดียวกัน (like-minded community) มากกว่าจะเป็นเวทีเปิด (forum) ที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นที่หลากหลาย

ประการที่สาม อุตสาหกรรมสื่อสังคมออนไลน์ได้ออกแบบอัลกอริทึมเพื่อจัดเรียงและนำเสนอข้อมูลข่าวสารแก่ผู้ใช้งาน โดยระบบดังกล่าวได้เรียนรู้พฤติกรรมผู้ใช้งานวิธีประมวลผลความชื่นชอบผ่านการเลือกเนื้อหา การให้เวลา กับเนื้อหา จนคำนวณออกมาเป็นข้อมูลเฉพาะบุคคลในหน้าแสดงผลของสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับความโน้มเอียงของแต่ละผู้ใช้งานอยู่ก่อนหน้า และลดโอกาสที่จะพบกับความขัดแย้งหรือชุดความคิดหัวอื่น ๆ ลักษณะดังกล่าวนี้แม้ดูผิวเผินจะเป็นการนำเสนอจากอุตสาหกรรมสื่อสังคมออนไลน์โดยมีจุดหมายให้ผู้ใช้งานเกิดความพึงพอใจกับชุมชนหรือเครือข่ายออนไลน์นั้น ๆ แต่ระบบอัลกอริทึมดังกล่าวก็แฝงไว้ด้วยลักษณะทางการตลาดที่แยบยล เนื่องจากการสร้างฐานข้อมูลขนาดใหญ่ที่รวบรวมทั้งลักษณะสังคมประชากร ข้อมูลพฤติกรรมการใช้สื่อ และกิจกรรมที่ทำผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการโน้มน้าวทางการเมืองได้เช่นเดียวกัน ลักษณะดังกล่าวมีส่วนเอื้อให้เกิดห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์ไปพร้อม ๆ กันได้ด้วย

ประการสุดท้าย บริบททางการเมืองในสังคมไทยที่ชั่วอำนาจหนึ่งมักจะจัดการกับอีกชั่วอำนาจด้วยวิธีการ

อันไม่เป็นประชาธิปไตยและไม่ได้สะท้อนหลักนิติธรรมเสมอไป ทำให้เกิดการสั่งสมของมิติเชิงอารมณ์ในกลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรกที่ได้มีประสบการณ์กับการเมืองเหล่านี้ในช่วงเยาว์วัยและวัยรุ่นอันเป็นช่วงเวลาของการก่อรูปทัศนคติและอัตลักษณ์ทางการเมืองพร้อมๆ กันนั้น ในฐานะชาวดิจิทัลโดยกำเนิด (digital native) คนกลุ่มนี้เติบโตมากับเทคโนโลยีดิจิทัล อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดกว้างและให้เสรีภาพในการแสดงออกหรือการแสวงหาข้อมูลความรู้มากกว่าสื่อดั้งเดิม จึงเกิดการบ่มเพาะความรู้สึกและมุมมองทางการเมืองจากสิ่งที่เรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ อีกทั้งยังมีการใช้สื่อดังกล่าวนี้เคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่บ่อยครั้งเมื่อมีความไม่พอใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงได้ใช้เป็นพื้นที่แสดงออกความคับข้องใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามิติเชิงอารมณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งอารมณ์โกรธ อาจจะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการแบ่งขั้วทางการเมืองอยู่บ้าง นอกเหนือจากมิติเชิงอุดมการณ์ที่มีความเด่นชัดแต่แรกอยู่แล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าค้นคว้าศึกษาต่อไป

ในแง่หนึ่ง หากวิเคราะห์ในภาพกว้างข้อค้นพบจากการวิจัยในรูปแบบของการสื่อสารแบบห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์ในงานนี้สามารถพิจารณาประกอบกันว่าสะท้อนปรากฏการณ์ของพื้นที่สาธารณะแบบต่อต้าน (counter-public sphere) ของเยาวชนคนรุ่นใหม่ que เลือกใช้พื้นที่การสื่อสารนี้เพื่อเสริมศักยภาพและสร้างอำนาจให้กลุ่มและเครือข่ายของตน ซึ่งมีจุดยืนทางความคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่สาธารณะของสังคมและสื่อกระแสหลักอย่างชัดเจน และด้วยลักษณะอันเปิดกว้าง ยืดหยุ่น ตลอดจนเจื้อยต่อการมีส่วนร่วมของสื่อสังคมออนไลน์ พื้นที่/เครือข่ายการสื่อสารของคนรุ่นใหม่นี้ก็สามารถจะแสวงหาการสนับสนุน การแสดงออก และการขยายตัวใน

สิ่งแวดล้อมที่มีเสถียรภาพได้ในระดับหนึ่งทีเดียว และอาจสะท้อนถึงก้าวสำคัญของการพัฒนาการสื่อสารทางการเมืองในช่วงการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยและประชาธิปไตยในระยะยาวก็ได้

อย่างไรก็ดี การพิจารณาเครือข่ายการสื่อสารที่ว่านี้ในลักษณะพื้นที่สาธารณะไม่ได้แปลว่าจะทำให้ความเสี่ยงจากภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนลดน้อยลง เพราะพื้นที่สาธารณะที่ดีและเข้มแข็งจำเป็นต้องมีการเปิดรับข้อมูลอย่างหลากหลาย สมาชิกต้องสามารถเผชิญหน้ากับข้อมูลหรือข้อถกเถียงที่ท้าทายโลกทัศน์หลักของกลุ่มได้ และที่สำคัญต้องมีการเชื่อมโยงกับกระบวนการตัดสินใจในระดับนโยบายในสังคม ตราบใดที่พื้นที่สาธารณะมีจำนวนมาก กระจัดกระจาย และต่างดำรงอยู่เพียงเป็นพื้นที่ในการระดมความคิดเห็นและแสดงออกถึงความคับข้องเฉพาะสถานการณ์ หรืออัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม โดยไม่สามารถเชื่อมโยงกับกระบวนการตัดสินใจของนโยบายสาธารณะได้ พื้นที่สาธารณะก็จะอ่อนแอและอยู่ในมิติเดียวทางความคิด ซึ่งอาจพัฒนาไปสู่ความสุดโต่งมากกว่าการหาทางออกร่วมที่ยั่งยืนให้สังคม

ข้อเสนอแนะ

จากองค์ความรู้ที่วิเคราะห์และสังเคราะห์ได้ในงานวิจัย คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ

1. การสร้างและส่งเสริมความตระหนักรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงของการเข้าสู่ห้องแห่งเสียงสะท้อนในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและปึกษาหารือ ซึ่งสามารถทำได้ผ่านกลไกเชิงสถาบัน ทั้งระบบการศึกษา

ระบบสื่อสารสาธารณะ และระบบการให้ความรู้และสร้างการมีส่วนร่วมในเชิงปฏิบัติการจากสาธารณะ ตลอดจนการรณรงค์ผ่านกลไกในภาคประชาสังคมผ่านผู้นำทางความคิดในช่องทางต่าง ๆ ทั้งสื่อดั้งเดิมและสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้นักกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงได้ โดยควรจะมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนไม่ว่าจะอยู่ในรูปองค์กรหรือภาคส่วนเดียว หรือภาคีความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภายใต้โครงสร้างและกระบวนการที่สามารถประเมินและวัดผลสัมฤทธิ์ได้จริงว่าบรรลุเป้าหมายในการสร้างความตระหนักรู้ในกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องได้ในระดับใด ในช่วงเวลาเท่าใด โดยใช้วิธีใด และมีส่วนร่วมจากใครบ้าง

2. การจัดให้มีกระบวนการสร้างความรู้เท่าทันสื่อในเรื่องระบบอัลกอริทึมของสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งผู้ใช้อาจไม่ได้รับรู้ว่าเป็นนิเวศวิทยาทางการสื่อสารที่ระบบเป็นผู้สร้างขึ้น โดยอาจเน้นในเรื่องบทบาทการกำหนดกรอบทัศนคติและความคิดความเชื่อทางการเมืองควบคู่ไปกับเรื่องอิทธิพลทางการตลาด ซึ่งควรจะอาศัยผู้เล่นในภาคเอกชนเช่นองค์กรธุรกิจสื่อสังคมออนไลน์สมาคมผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน องค์กรหรือกลุ่มเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องเป็นผู้นำในการสร้างกระบวนการ ทั้งนี้ควรจะมีภาคีหรือหน่วยงานที่ร่วมมือกับในต่างประเทศ เพื่อจะได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในต่างประเทศ และจะได้เป็นการถอดบทเรียนจากประเทศที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดีหรือการรับมือที่มีประสิทธิภาพในเรื่องดังกล่าว

3. การสร้างเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งทางวิชาชีพและทางการเชื่อมโยงกับสังคม ให้กับสื่อทั้งสื่อแนวราบและแนวดิ่ง เพื่อสร้างพื้นที่ตรงกลางในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ยึดโยงกับจรรยาบรรณวิชาชีพและยึดถือประโยชน์สาธารณะ (public interest) ไม่แบ่งข้างแบ่งฝ่ายแต่ส่งเสริมเป้าหมายร่วมในลักษณะที่เป็นสังคมของทุกคน ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (inclusive society) และเคารพความแตกต่างหลากหลายและมุ่งสร้างความเข้าใจในเชิงพหุนิยมระหว่างกลุ่มที่คิดต่างเห็นต่างในสังคม (diversity and pluralism)

4. การส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการศึกษายุทธศาสตร์การสื่อสารในยุคดิจิทัล ด้วยรูปแบบพหุวิธีวิจัย เพราะยุทธศาสตร์การสื่อสารและการใช้สื่อของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการสื่อสารในยุคดิจิทัลมีความซับซ้อนมากกว่าอดีต และควรต้องมีการออกแบบการศึกษาที่เท่าทัน อีกทั้งองค์กรที่สนับสนุนทุนการวิจัยยังสามารถกำหนดประเด็นอันเกี่ยวข้องกับห้องแห่งเสียงสะท้อนเป็นธีมสำหรับการขอรับการสนับสนุนทุนวิจัย

งานวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นด้วยว่าในการที่จะดูว่าบุคคลหนึ่งอยู่ในห้องแห่งเสียงสะท้อนหรือไม่ จึงต้องดูที่วิธีการที่บุคคลนั้นปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่แวดล้อมตนเองอยู่ การวิจัยที่เน้นศึกษาเพียงการเปิดรับสื่อแบบเดียวและประเมินความเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา หรือให้ประเมินตัวเอง อาจไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เพราะไม่ได้มองในแง่แนวทางการใช้สื่อหลากหลายช่องทาง (multiple media) ในสภาพแวดล้อมที่มีทางเลือกหลากหลาย งานวิจัยนี้จึงพยายามศึกษาด้วยพหุวิธีวิจัย เพื่อนำภาพที่ได้จากแต่ละวิธีวิจัยมาประกอบกันให้เป็นภาพรวมเพื่อเข้าใจภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อนให้ครอบคลุมที่สุด

References

- Festinger, Leon. 1957. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Garett, R. Kelly. 2009. "Echo Chambers Online?: Politically Motivated Selective Exposure among Internet News Users." *Journal of Computer-Mediated Communication* 14(2): 265-285. Accessed June 28, 2020. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2009.01440.x>.
- Iyengar, Shanto, and Kyu S. Hahn. 2009. "Red Media, Blue Media: Evidence of Ideological Selectivity in Media Use." *Journal of communication* 59(2009): 19-39. Accessed June 28, 2020. <https://www.semanticscholar.org/paper/Red-Media%2C-Blue-Media%3A-Evidence-of-Ideological-in-Iyengar-Hahn/a2953df9760d1aaadeb3c094109785947b05c1dd>.
- Loader, Brian D., Ariadne Vromen, and Michael A. Xenos. 2014. "The Networked Young Citizen: Social Media, Political Participation and Civic Engagement." *Information, Communication and Society* 17(2): 143-150. Accessed June 28, 2019. https://www.researchgate.net/publication/263404850_The_networked_young_citizen_social_media_political_participation_and_civic_engagement_INTRODUCTION.
- Maticchon Online. 2018. "Siang Run Mai Thi 'Yang Mai Khoei Lueaktang' Mi Kwa 5 Lan Khon." [Voices of the New Generation of More Than 5 Million First Time Voters]. Accessed June 28, 2019. https://www.maticchon.co.th/politics/news_941410. (in Thai)
- Munson, Sean A., and Paul Resnick. 2010. "Presenting Diverse Political Opinions: How and How Much." In *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 1457-1466. New York, NY: Association for Computing Machinery. Accessed June 28, 2020. <https://www.semanticscholar.org/paper/Presenting-diverse-political-opinions%3A-A-how-and-how-Munson-Resnick/1dc923d5bade0578def7d32faf043cf43d562915>.
- Pariser, Eli. 2011. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York, NY: Penguin Press.
- Robson, David. 2018. "The Myth of the Online Echo Chamber." Accessed June 28, 2019. <https://www.bbc.com/future/article/20180416-the-myth-of-the-online-echo-chamber>.
- The Standard Team. 2018. "Khon Thai Chai Net 10 Chuamong To Wan Mak Kwa Pi Kon Kueap 4 Chuamong Len Social Media Chalia Wan La 3 Chuamong Khrueng." [Thais Spend 10 Hours a Day Surfing the Net, Almost 4 Hours More Than Last Year; Using Social Media 3.5 Hours a Day]. Accessed June 28, 2019. <https://thestandard.co/thai-internet-user-behavior>. (in Thai)

- Stroud, Natatie Jomini. 2017. "Selective Exposure Theories." In *The Oxford Handbook of Political Communication*, edited by Kate Kenski and Kathleen Hall Jamieson, 531-548. Oxford: Oxford University Press. Accessed June 28, 2019. https://books.google.co.th/books/about/The_Oxford_Handbook_of_Political_Communi.html?id=DPUtDwAAQBAJ&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
- Sunstein, Cass R. 2007. *Republic.com 2.0*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Van Alstyne, Marshall, and Erik Brynjolfsson. 1997. "Electronic Communities: Global Village or Cyberbalkans?" *Economic Theory* (April): 1-32. Accessed June 28, 2020. https://www.researchgate.net/publication/228680561_Electronic_communities_Global_village_or_cyberbalkans.